

Ivan Meštrović

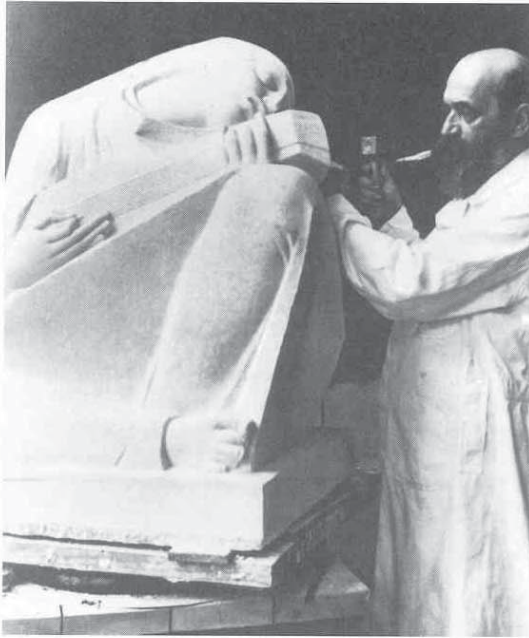
1 Indijanac (detajl), bronca, Grant Central Park u Chicagu, 1928. / The Indian, brass, Grant Central Park, Chicago, 1928

Američki

eupitna je težina pothvata kojim bi se rezimirale sve faze duge i plodonosne umjetničke putanje Ivana Meštrovića (1883. Vrpolje, Hrvatska - 1962. South Bend, Indiana, USA) te pomirili zahtjevi jasnog faktografskog izlaganja sa zahtjevima kritičkog preispitivanja individualnog izraza u odnosu na umjetničku panoramu određene povijesne sredine. Između kronika povijesno-biografskog karaktera i eseja koji se bave formalističkim i ideološkim instrumentarijem, između šabloniziranih panegirika i teza o potrebi "revalorizacije", odnosno pitanja o modernosti Meštrovićeve skulpture, ostaje velik međuprostor u kojem valja temeljito i sustavno obraditi sve etape Meštrovićeve djelovanja. Studijskim pristupom određenim temama odnosno segmentima olakšava se obrada i iščitavanje Meštrovićeve iznimno bogatog i složenog opusa, nerijetko nesukladnog u kontekstu vremena i prostora u kojem je nastalo, te se ostvaruje objektivna pretpostavka za cjelovit uvid i razumijevanje. U okviru takvih promišljanja zasebnu temu predstavlja Meštrovićevo tzv. američko razdoblje, pod čim u užem smislu podrazumijevamo razdoblje Meštrovićeve života i rada u SAD nakon drugog svjetskog rata, odnosno od 1947. godine do njegove smrti 1962. godine. Nezaobilazan je dio teme i Meštrovićeve prvi boravak u SAD 1924. - 1928. godine.

Zanimanje američke kritike i publike za Ivana Meštrovića postojalo je kontinuirano još od Meštrovićeve uspjeha na Međunarodnoj izložbi u Rimu 1911. godine, kada je, osvojivši prvu nagradu za skulpturu, stekao međunarodnu slavu i priznanje. Bilo je nekoliko neuspjelih pokušaja da se njegovi radovi dopreme u Ameriku i predstave američkoj kulturnoj javnosti (1911., 1945. i 1917.), 1923. godine bio je osnovan poseban odbor za organizaciju izložbe American Committee for Meštrović's Exhibition¹, koji je konačno uspio realizirati izložbu.

Izložba u Brooklyn Museum of Art u New Yorku otvorena je 19. studenog 1924. godine povodom stote obljetnice djelovanja muzeja, u nazočnosti oko 4000 uglednih uzvanika. Američke novine i revije, koje su Meštrovića već prije njegova dolaska laskavim epitetima najavljivale kao veliko ime europske umjetnosti, iscrpno su pisale o izložbi i Meštroviću. Djela Ivana Meštrovića dopremljena iz Zagreba, Beograda i Londona reprezentirala su širok raspon Meštrovićeve stvaralaštva: monumentalne, herojske skulpture iz tzv. kosovskog ciklusa, skulpture s religioznom tematikom, portrete, žene s glazbalima i razna druga djela uključujući i poprsje biskupa Strossmayera i gipsanu statu Marka Marulića: ukupno 106 skulptura u drvu, mramoru, bronci i gipsu, drveni model Vidovdanskog

2 Hrvatska rapsodija, mramor, University of Syracuse, 1947. / Croatian Rapsody, marble, University of Syracuse, 1947

hrama, 20 litografija i 4 nacrti (reprodukcije) za Njegošev mauzolej na Lovćenu. Ako se izuzme određena zadržka kod onog dijela likovne kritike što je očekivala "modernijeg" Meštrovića, Amerikanaca se dojmi-la snaga i originalnost Meštrovićevih skulptura kao i raskoš skulptorskog izraza i tema. Izložbe Ivana Meštrovića održane su nakon New Yorka tijekom 1925. - 1926. godine u četrnaest američkih gradova: Buffalu, Detroitu, Rochesteru, Chicagu, St. Louisu, Clevelandu, Bostonu, Los Angelesu, Denveru ... izazivajući podjednako zanimanje publike i kritike. Ugledni američki muzeji i privatni kolekcionari otkupljivali su ili naručivali Meštrovićeve radove.²

Spomenici američkim Indijancima u Chicagu nastali su kao izravan odjek izložbe u Chicagu 1925. godine. Ideja da se Meštroviću, iako umjetniku "Ne-amerikancu", povjeri izrada spomenika na nekom javnom mjestu u Chicagu, svakako je pokazatelj uspjeha i ugleda koji je Meštrović polučio u Americi tih godina. Konkretna prijedlog podnijela je Meštroviću Ferguson Fund³. Do konačnog dogovora i realizacije spomenika došlo je tek krajem 1928. godine nakon višegodišnjih pregovora i prepiske između Meštrovića i The Art Institute of Chicago oko narudžbe, teme,

mjesta na kojem će spomenik biti postavljen, izrade, prijevoza i samog postavljanja. U iznajmljenom studiju u New Yorku⁴ Meštrović je pomno razrađivao ideju za spomenik i izradio brojne skice i male modele, sada u vlasništvu The Art Instituta u Chicagu, izborivši se konačno za svoje idejno rješenje, dva Indijanca na konjima, jedan u položaju bacanja luka, a drugi u položaju bacanja koplja, kao i za to da se skulpture izrade i lijevaju u Zagrebu⁵. Ova Meštrovićeva gesta imala je dalekosežne političke i kulturne implikacije, prvenstveno u smislu afirmacije zagrebačke Umjetničke akademije i Ljevaonice. Brončani odljevi Indijanca na konjima transportirani su u dijelovima u Americu u svibnju 1928. godine, a 15. listopada iste godine održana je svečanost otkrivanja spomenika, impozantnih skulptura, visokih 6 i dugačkih 4 metra, na visokom postolju od crnog granita, sučelice jedna drugoj, pred ulazom u Grant Central Park. Gole, mišićave figure Indijanca na konjima, čudesne kombinacije dekorativne stilizacije i monumentalnosti, elegancije i napete snage pripadaju vrhu svjetske spomeničke i konjičke plastike (sl. br. 1). Postavljanjem Indijanca završilo se prvo razdoblje Meštrovićeva djelovanja u Americi.

Od postavljanja Indijanca do Meštrovićeva ponovnog dolaska u Americu prošle su godine njegova plodnog stvaralačkog rada i dramatične, po njega osobito tegobne, godine drugog svjetskog rata, završetak kojeg je Meštrović s obitelji dočekao u emigraciji u Švicarskoj. Posredovanjem američke kiparice Malvine Hoffman, koju je Meštrović upoznao još u vrijeme svog boravka i rada u Parizu prije prvog svjetskog rata, Meštrović je bio pozvan, kao svjetski priznat umjetnik, na sveučilište u Syracuse da osnuje odjel za skulpturu u okviru Fine Arts Departments. Meštrović prihvaća ponudu kao i poziv da izlaže u Metropolitan Museumu u New Yorku, vidjevši u tome, nakon ratnih trauma, privremeno razrješenje svoje egzistencijalne i moralne dvojbe, kao jednu od mogućnosti da zbrine svoju obitelj i nastavi s radom. Ipak, ostao je tamo punih petnaest godina, odnosno do svoje smrti, pridruživši se tako generacijama umjetnika i intelektualaca iz Europe koji su emigrirali u "Novi svi-

3 Bogorodica s djetetom, mramor, University of Syracuse, 1947.
/ *Madonna with a Child, marble, University of Syracuse, 1947*

jet” u potrazi za osobnom i artistskom slobodom i prosperitetom.

Izložba u Metropolitan Museumu u New Yorku održana je od 11. travnja do 1. lipnja 1947. godine pod pokroviteljstvom American Academy of Arts and Letters i National Institute of Arts and Letters⁶. Prema oskudnoj dokumentaciji i novinskim osvrtima (katalog nije tiskan) Meštrović se na ovoj izložbi predstavio američkoj publici sa sedamnaest recentnih radova: skulpturama u mramoru, kamenu i bronci, jednim reljefom u bronci, šest drvenih reljefa s prikazima Kristova života i devet uljenih slika na drvu, također s religioznom i mitološkom tematikom, koja je Meštrović izradio u Rimu, Lausanni i Genevi za vrijeme svog egzila 1942.-1946. godine. Izložena djela, među kojima su najveću pozornost privukli *Rimska Pieta*⁷, monumentalna kompozicija u carrara mramoru teška preko pet tona, zatim *Job*, *Perzefona*, *U očaju*, *Atlantida*, *Sv. Jeronim*, *Perzefona* i *Dionizije*, povezi- vao je zajednički nazivnik ljudskog usuda pretočenog u simbole i karakterizirao dramatski naboj ostvaren elementarnim skulptorskim jezikom. Izložba je bila zapažena, između ostalog, činjenicom da je prvi put u 75 godina djelovanja ovog prestižnog muzeja priređena samostalna izložba živućeg umjetnika. Međutim, novoj generaciji umjetnika i likovnih kritičara, zaokupljenih istraživanjem isključivo formalno-estetskih vrijednosti u skulpturi, Meštrovićeve umjetnost orijentirana na ljudski lik i filozofsko-etičku problematiku bila je, razumljivo, konzervativna i nezanimljiva. Kontroverzne kritike i odjeci u medijima glede izložbe u rasponu od odricanja bilo kakve aktualnosti i vrijednosti Meštrovićeve umjetnosti do udivljenja pred sugestivnošću i izražajnošću izloženih skulptura, koje ne podliježu nikakvoj kategorizaciji, ipak više govore o tadašnjoj američkoj likovnoj kritici negoli o Meštroviću.

Kada je početkom 1947. godine William Pearson Tolley, tadašnji predsjednik Sveučilišta u Syracusi imenovao Ivana Meštrovića za profesora na novootvorenom odjelu za skulpturu pri The School of Fine Arts, Univesity of Syracuse, New York (1947.-1955.) učinio je to s velikim entuzijazmom⁸. Sveučilište u Syracusi tih je godina, poput mnogih američkih sveu-

4 Glava Mojsija, bronca, Hesburgh Library, University of Notre Dame, 1950. / *The head of Moses, brass, Hesburgh Library, University of Notre Dame, 1950*

čilišta u SAD, započelo s programom dovođenja na sveučilište istaknutih imena iz cijelog svijeta na području znanosti i umjetnosti radi podizanja akademske razine sveučilišta i njegove internacionalizacije. Iako primljen s uvažavanjem, Meštrović je imao puno manje razloga za entuzijizam. Nakon velikog uspjeha u Europi i utjecajne pozicije u domovini, morao se suočiti sa skromnim budžetom, neprimjerenim uvjetima za rad, s niskom akademskom razinom u umjetnosti, naročito u skulpturi, i minimalnom financijskom potporom za svoje vlastite autorske projekte. K tome, suvremena američka umjetnost, diktirana iz New Yorka, usmjerena isključivo na istraživanje forme, novih materijala i tehnika, bila je nespojiva s Meštrovićevim senzibilitetom i osnovnim postavkama o umjetnosti i poslanju umjetnika, duboko ukorijenjenima u njegovu cjelokupnom opusu. Unatoč teškoćama, kojima svakako valja pribrojiti i Meštrovićevu emotivnu frustraciju vezanu uz njegov odnos prema domovini, godine provedene u Syracusi bit će izuzetno produktivne za Meštrovića. Svojom poslovičnom marljivošću i energijom nastavio je raditi sa studentima, ali i na vlastitim projekti-

ma (pretežito narudžbama) te izlagati kako na izložbama unutar Sveučilišta tako i na poziv drugih sveučilišta i galerija⁹. Meštrovićev studio¹⁰ vrlo je brzo postao živo, dinamično mjesto. Dolazili su studenti, poslijediplomci da bi pod njegovim nadzorom radili i učili gledajući njega kako radi, mladi umjetnici iz cijele Amerike, prijatelji i štovaoci, među kojima i Norman L. Rice i Laurence Schmeckebier¹¹, a nisu izostala ni priznanja i nagrade¹².

1955. godine Meštrović odlazi na katoličko Sveučilište Notre Dame, Indiana (1955.-1962.) na poziv Theodora M. Hesburgha, legendarnog predsjednika Sveučilišta (1952.-1987.). Motiv za Meštrovićevu odluku da napusti Sveučilište u Syracusi, u svakom slučaju superiorniju intelektualnu i kulturnu sredinu, bit će koliko obećanje za bolje uvjete rada i sigurne narudžbe koje mu je Father Hesburgh kao utjecajan čovjek mogao osigurati toliko i Meštrovićeva želja da radi upravo sakralnu umjetnost, u mirnoj sredini koja će to cijeniti. Kao artist-in-residence i profesor na odjelu skulpture Meštrović je nastavio raditi uživajući podjednako poštovanje svojih kolega i studenata do svoje

smrti 16. siječnja 1962. godine. Posmrtni ostaci Ivana Meštrovića preneseni su po njegovoj želji u obiteljsku grobnicu, Crkvu Presvetog Otkupitelja u Otavici, koju je sam izgradio tridesetih godina.

Nakon Meštrovićeve smrti Sveučilište Notre Dame i Sveučilište u Syracusi nastavili su priređivati izložbe Meštrovićevih radova. 1974. godine održana je razmjerno velika izložba radova iz privatne zbirke Olge Meštrović, udovice Ivana Meštrovića, zbirke Sveučilišta u Syracusi i The Art Institute of Chicago. Stogodišnjicu rođenja Ivana Meštrovića obilježila su oba sveučilišta prigodnim izložbama, a na Columbia University održan je tim povodom seminar o životu i djelu Ivana Meštrovića, koji je sponzorirao The Institute of East and Central Europe. Sudionici, povjesničari umjetnosti, povjesničari, likovni i književni kritičari, osvrnuli su se s različitih stajališta na djelo Ivana Meštrovića i njegovo mjesto i pridonos skulpturi dvadesetog stoljeća.

Kao što je iskustvo rata i egzila ostavilo traga u

Meštrovićevu životu, tako je neminovno u određenoj mjeri utjecalo i na morfologiju i tematiku njegovih radova, što samo potvrđuje tezu da je njegovo stvaralaštvo neraskidivo povezano s njegovim duhovnim usmjerenjima i životnim trenutkom. Ipak, ne može se govoriti ni o kakvu radikalnom pomaku u Meštrovićevoj poetici i stvaralačkom postupku u možebitnoj interakciji sa suvremenim američkim umjetničkim strujanjima. Sintetizirajući životna i stvaralačka iskustva, Meštrović se u američkoj fazi vraća reminiscencijama na vlastito djelo i varira tematski i stilski postignuto s manje ili više svježeg stvaralačkog impulsa. Djela nastala u Syracusi odražavaju prepoznatljivije konstante Meštrovićeve umjetnosti: tendenciju prema tradicionalnim vrijednostima, uobičajene Meštrovićeve teme i opservacije i još uvijek sklonost deklarativnosti i monumentalnosti. Tako će primjerice *Hrvatska rapsodija* (sl. br. 2), naglašene dramatične ekspresivnosti, biti varijanta teme žena s glazbalom, kao i drveni reljef *Pet muzicirajućih žena*, karakteristične

linearne stilizacije. Meštrović ne napušta ni svoju omiljelu temu majke s djetetom s profanim ili sakralnim predznakom, poput *Studije za majku i dijete* (sl. br. 3). Za boravka u Syracusi također nastavlja i konačno dovršava seriju od 28 drvenih reljefa s prikazima Kristova života za crkvu-kapelu Sv. Križa u Kašteletu-Crikvinama u Splitu, koje je potom poslao u domovinu zajedno s još nekoliko naručenih javnih spomenika, među kojima *Petra Petrovića Njegoša* i *Andriju Kačića Miošića*. S velikom upornošću Meštrović je čak nekoliko godina (1949.-1952.) radio na naruđbi za javni spomenik *Američki memorijal šest mi-*

5 Jakovljević zdenac, bronca, The Snite Museum of Art, University of Notre Dame, 1957. / Jakob Fountain, brass, The Snite Museum of Art, University of Notre Dame, 1957

6 Posljednji autoportret (tugujući starac), patinirani gips, The Snite Museum of Art, University of Notre Dame, 1961. / *The last selfportret (The mourning old man)*, *The Snite Museum of Art, University of Notre Dame, 1961*

lijuna europskih Židova, koji je trebao biti postavljen u New Yorku. Problematika monumentalnih kompozicijskih rješenja na javnome mjestu kao i tema Mojsija također nisu novina u spektru Meštrovićevih interesa kao što, na žalost, nije novo da jedanovako grandiozno zamišljen i prostudiran Meštrović projekt nije nikada realiziran¹³. Skulptura *Čovjek i sloboda* (1953.), izvedena na sjevernoj fasadi klinike Mayo u Rochesteru, Minnesota, bila je Meštroviću slaba utjeha. Slobodni reljef s prikazom *Mojsija* (1952) u nadnaravnoj veličini, rađen za spomenik u New Yorku, odliven je u broncu i postavljen u parku skulptura Sveučilišta u Syracuseu zajedno s *Jobom* (1946.) i *Persefonom* (1946.). Glava *Mojsija* (sl. br. 4) u atriju knjižnice Sveučilišta Notre Dame odljev je još jedne studije za njujorški projekt. Narudžbe katoličke crkve u SAD, koja je u Meštroviću našla sretan spoj umjetničke kvalitete u okviru figuracije i interesa za sakralnu umjetnost, kontinuitet koji pamtimo u njegovu opusu još od prvog svjetskog rata, bile su dodatni poticaj Meštrovićevoj

sklonosti za refleksivnost i duhovnost. Biblijskim i mitološkim sadržajima kao temama za svoje skulpture Meštrović će se osobito usmjeriti posljednjih godina života, koje je proveo na Sveučilištu Notre Dame u South Bendu. Djela Ivana Meštrovića nastala u tom razdoblju pretežito religiozne tematike i inspiracije, pokazuju i određen pomak u kiparskoj artikulaciji. U *Jakovljevu zdenecu* (sl. br. 5), *Pietu* u Floridi i naročito *Posljednjem autoportretu* (sl. br.6), koje obilježava jednostavna stilizacija i gotovo apstrahirana tijela, pratimo sustavno opadanje plastičnosti i primicanje modernizmu.

Uz pojedinačna djela koja se nalaze u američkim muzejima (uglavnom otkupljena za vrijeme izložbi 1924.-1926. godine), u vlasništvu obitelji i privatnih kolekcionara te na javnim mjestima, u crkvama i na sveučilištima širom SAD, Meštrovićevi radovi u Americi, koncentrirani su u tri javne zbirke. Zbirka Sveučilišta u Syracuseu sadrži 18 crteža i 30 skulptura i reljefa (u kame-
nu, drvu, bronci i gipsu) Ivana Meštrovića, razmještenih u eksterijeru i u interijerima raznih sveučilišnih zgrada. Zbirka je utemeljena za Meštrovićeva života otkupom prvih skulptura izravno od autora 1955. godine, prije njegova odlaska na Sveučilište Notre Dame. Veći broj radova otkupljen je od članova njegove obitelji nakon njegove smrti, a manji dio pojedinačnim otkupom ili je dobiven na dar. Zbirka Sveučilišta Notre Dame najveća je javna zbirka Meštrovićevih radova u Americi s oko 40 skulptura i brojnim crtežima. Nekoliko Meštrovićevih skulptura razmješteno je po vanjskim i unutrašnjim prostorima Sveučilišta, a 1978. godine otvorena je The Meštrović Gallery (sl. br. 7) u sklopu The Snite Museum of Art. Neke radove iz zbirke Meštrović je osobno poklonio Sveučilištu odnosno napravio uz minimalnu naknadu, veći broj otkupljen je od Olge Meštrović nakon Meštrovićeve smrti, uključujući *Rimsku Pietu*.

Sveučilište Notre Dame također posjeduje opsežan arhivski materijal o životu i radu Ivana Meštrovića. Zbirka Louisiana Arts and Science Centera u Baton Rougeu, država Louisiana, utemeljena je nakon smrti Ivana Meštrovića otkupima od njegove obitelji, a broji 25 skulptura i 19 crteža.

Summary

Danica Plazibat Zima: Ivan Meštrović in USA

Ivan Meštrović (1883, Vrpolje, Croatia - 1962, South Bend, Indiana, USA), most eminent Croatian sculptor of an international reputation moved in 1947 to the United States where he lived and worked until 1962 when he died. Chronologically this period can be divided in two parts: the years in Syracuse, New York (1947-55) and the years in Notre Dame (1955-62). For a better understanding of the subject i.e. Meštrović's connections with America it was important to cover the years between 1924-28 when Meštrović first visited the USA, had a series of exhibitions all over the country and made his famous equestrian statues of American Indians for Chicago.

Meštrović was invited, as a world-renowned sculptor, to both the University of Syracuse and the University of Notre Dame to establish the sculpture program within the Fine Arts Departments and to enhance the appreciation for the arts in education, especially sculpture, through his reputation and presence in the studio. He lived and worked there as an artist-in-residence sharing his vast experience with the graduate and postgraduate students. As a person and a teacher he commanded respect because of his extraordinary personality and distinguished career. He brought extensive knowledge and experience in handling materials and also imposed high standards and a strong work ethic which reflected his own artistic career.

Despite his advanced age he worked tirelessly. He produced over a hundred sculptures mostly commissions and gifts and held exhibitions of his sculptures and drawings throughout the USA. The majority of the sculptures Meštrović created between 1947-62 is concentrated in the collections of the University of Syracuse

and the University of Notre Dame. Both universities also have extensive archive on Meštrović's life and work. After Meštrović died a third major collection of his works was established in the Louisiana Arts and Science Center in Baton Rouge, Louisiana. Meštrović's sculptures can be also found in private collections, public spaces, churches and universities all over the USA. In addition, numerous art pieces of him, which were acquired during his first visit and exhibitions between the wars, are in the permanent collections of over twenty museums in the States.

Although Meštrović was received with honor and acclaim Meštrović's fifteen American years were rather frustrating for him. At the age of 65, after a remarkable career in Europe and respectable and influential position in his homeland he had to face limited funds, inadequate working facilities (at least compared to those in Europe), low academic standards in the arts, especially sculpture and minimum practical support for his own artistic endeavours. Furthermore, the general trend in contemporary art in the USA, as in Europe, had moved toward abstract art with basic emphasis on experimentation with new forms, materials and techniques. It was fundamentally different from Meštrović's sensitivity and his own standards in art he had maintained throughout his career. It was his choice to remain a figurative sculptor focusing on religious and mythological themes. He was generally overlooked in the reviews of the twentieth century sculpture in America which followed the avant garde and abstract tendencies in contemporary American art.

However, his contribution to the culture of the United States was recognized and he was given awards of merit and honorary degrees by respectable universities and institutions including The American Academy of Art and Letters and The National Institute of Art and Letters. After Meštrović died The University of Notre Dame and The University of Syracuse continued to organize exhibitions of his works. During 1982-84 several events were held in the United States as a part of the centennial anniversary celebration of the birth of Ivan Meštrović, contributing to the recognition and clarification of Meštrović's position in the panorama

7 The Meštrović Gallery (interijer snimljen 1986. g.) u sklopu The Snite Museum of Art, University of Notre Dame / *The Meštrović Gallery (interior photographed 1986), The Snite Museum of Art, University of Notre Dame*

ma of the twentieth century sculpture in America.

The article indicates that Ivan Meštrović stayed out of the mainstream in post-war American art but continued to work as a prolific and respected artist with a unique approach to his work. Meštrović's works which he created during the years in Syracuse and Notre Dame show the continuity of his understanding of form and appreciation of art as an individual expression and reflection of personal human and artistic principles. Even though Meštrović's trace in America is more of a regional significance and despite of oscillations in quality of these works this period of his career need to be explored more thoroughly and evaluated as an integral part of his opus.

Bilješke

1 Predsjednik odbora bio je Mihajlo Pupin, a članovi Ch. Brinton - likovni kritičar, M. Fox - direktor Brooklyn Museuma, direktori muzeja u Buffalu i San Franciscu, B. Štepanek - čehoslovački poslanik u Washingtonu i Milan Marjanović kao Meštrovićev opunomoćenik. Odbor je od tadašnje jugoslavenske vlade zatražio odobrenje za upućivanje Meštrovićevih radova u Ameriku. Vlada je odobrila projekt i čak pristala sudjelovati u dijelu troškova transporta.

2 Brooklyn Museum otkupio je mramornu skulpturu Arhangoel Gabrijel, The Albright Art Gallery u Buffalu mramornu skulpturu Inocentia, The Detroit Institute of Art mramor Kontemplacija, The Memorial Art Gallery u Rochesteru mramorni reljef Majka i dijete, The Art Institute of Chicago naručuje drugu kopiju mramornog kipa Moja majka. Uprivatne kolekcije otkupljene su Žena s gitarom, U molitvi, Djevojka s gitarom, Majka i dijete kao i brojni crteži i litografije.

3 B. F. Ferguson ostavio je sredinom tridesetih godina nakon svoje smrti legat od milijun dolara za uljepšavanje Chicaga skulpturama. Do 1928. godine postavljeno je u raznim dijelovima grada 10 skulptura financiranih iz ovog

fonda. Odbor koji je upravljao s Ferguson Fund bio je ujedno i odbor The Art Institute of Chicago.

4 U njujorškom studiju (No. 42 Washington News), u kojem je prije Meštrovića radio američki kipar Paul Manship, Meštrović je boravio i radio godinu dana, uglavnom na spomeniku za Chicago, ali i na nekim drugim narudžbama. Iz tog vremena datiraju i skulpture: poprsje predsjednika Woodrova Wilsona, portret engleskog slikara Sir John Lawerya, velika glava Mojsija, skulptura Michelangelo, reljef majka i dijete, te brojni crteži.

5 Ateljer Meštrović u Zagrebu posjeduje dokumentarni film o izradi Indijanaca od početnog modeliranja preko drvenog skeleta, sadre i lijevanja u broncu do transporta konjskim zaprežnim kolima ulicama Zagreba, koji je režirao Milan Marjanović, a snimio D. Đorđević. Rad na Indijancima bio je svojevrsna senzacija za Zagrepčane, a dolazili su znatiželjnici čak i iz Amerike.

6 Douglas Moore, predsjednik National Institute of Arts and Letters (NIAL), i Walter Damrosch, predsjednik American Academy of Arts and Letters (AAAL), posredovali su kod Francisa H. Taylora, direktora Metropolitan Museuma, da muzej ustupi dio svog prostora za izložbu Ivana Meštrovića. Muzejski Board of Trustees izglasao je takvu odluku i napravio presedan u svojoj dugogodišnjoj praksi da se ne priređuju izložbe živim umjetnicima. Prevagnula je činjenica što će pokrovitelji izložbe biti NIAL i AAAL te će snositi i troškove izložbe i što je jedna od galerija (Morgan Wing) ionako bila prazna zbog preuređenja muzeja.

7 Skulptura je nakon izložbe godinama bila pohranjena u MET-u, dok jednog dana muzej nije trebao tu prostoriju. Tada je premještena u Basilika of the Sacred Heart pri Sveučilištu Notre Dame, gdje se i danas nalazi. Nakon Meštrovićeve smrti Sveučilište je otkupilo skulpturu od Olge Meštrović.

8 William P. Tolley osobno je dočekaao i pozdravio Meštrovića kada je sa suprugom Olgom i sinom Matom stigao brodom u New York 11. siječnja 1947. godine. Po ugovoru Sveučilište se obvezalo platiti Meštroviću i njegovoj obitelji i putne troškove, osigurati smještaj i osposobiti Meštroviću studio za rad.

9 Povodom 75. rođendana Ivana Meštrovića Sveučilište u Syracusi priredilo je veliku izložbu njegovih radova, objavilo reprezentativnu monografiju i mapu s reprodukcijama njegovih drvoreza s prikazima Kristova života.

10 Prvi studio koje je Sveučilište osposobilo za rad Meštroviću po dolasku u Syracusu nalazio se u blizini kuće gdje je Meštrovićeva obitelj živjela prvu godinu dana (201 Marshall Street). Kasnije sele u veću kuću, također u blizini sveučilišnih zgrada (817 Livingston Avenue), uz koju je bio sagrađen još jedan privatni studio za Meštrovića. Tamo je uglavnom radio sa studentima.

11 Norman L. Rice pisao je predgovor za monografiju "Kiparstvo Ivana Meštrovića", tiskanu za retrospektivnu izložbu povodom Meštrovićeve 75-og rođendana, koju je organiziralo Sveučilište u Syracusi 1948. godine. Laurence Schmeckebier pisao je predgovor za drugu monografiju "Meštrović - kipar i

rodoljub" (1959.), koju je također izdalo Sveučilište u Syracusi.

12 Meštroviću su dodijeljeni počasni doktorati Sveučilišta Columbia, Marquette, Ohio Wesleyan, Colgate i Notre Dame, priznanje American Academy of Arts and Letters (koje će postati i član 1960. g.), medalje za umjetnost od American Institute of Architects, National Institute of Arts and Letters i Christian Culture iz Kanade. 1954. godine, kada je Meštrović primio američko državljanstvo, bio je jedan od 24 istaknute ličnosti iz javnog i kulturnog života izabrane između 50.000 novih građana SAD koje je tom prigodom primio predsjednik Eisenhower u Bijeloj kući.

13 Brojne skice i modele koje je Meštrović napravio za spomenik u New Yorku, uz opsežnu korespondenciju koja se vodila, danas se uglavnom nalaze u Sveučilištu Notre dame. The Snite Museum of Art pri Sveučilištu Notre Dame u South Bendu, Indiana, priredio je 1991./92. godine iz svog fundusa izložbu Meštrovićevih crteža, skica i modela u gipsu za memorijal u New Yorku. Tiskan je i prateći katalog s tekstom Jamesa F. Flanigana, u kojem iscrpno obrađuje Meštrovićev rad na projektu i sam tijek događaja od prvih pregovora i prijedloga do neslavnog završetka.